

ho pozitivismu alebo „jeho svérázné dědictví“. Teoretické prekonanie tohto scientistického revizionizmu by malo byť prekonaním českého pozitivismu ako takého.

V závere autor konštatuje, že priame pôsobenie českého pozitivismu ako teoreticko-filozofickej tradície je ukončené, avšak na druhej strane sú v rovine sociálno-psychologickej (relikty pozitívizujúcej mentality), kognitívnej (živelné pozitívizujúce postoje vedeckých špecialistov) a ideolo-

gickej (vplyvy buržoázneho myslenia) určité možnosti obnovenia pozitivistických postojov. Týmto je možné čeliť tak kritickou analýzou pozitivismu, ako aj tvorivým rozvíjaním marxisticko-leninskej filozofie, a to aj tých problémov, ktoré tematizoval už český pozitivismus, ako napr. konceptu vedeckosti filozofie, problému jednoty vedeckosti a humanizmu a zospoločnenšenia filozofie.

Vladimír Bakoš

PRÍSPEVOK KU KRITIKE SÚČASNEJ BURŽOÁZNEJ FILOZOFIE

R. STEIGERWALD: Bürgerliche Philosophie und Revisionismus im imperialistischen Deutschland. Berlín 1980, 353 strán.

Meno západonemeckého marxistu Roberta Steigerwalda nie je v našej filozofickej obci neznáme. Stretli sme sa s ním prostredníctvom českého prekladu jeho prác *Tretia cesta Herberta Marcuseho* (1917) a *Marxismus, náboženství, současnost* (1977). Steigerwaldova tvorba však predstavuje oveľa širší záber, zahŕňa celý rad vedeckých štúdií a viacero monografií, vydaných najmä vo vydavateľstvách NDR. Ako príklad uvedieme len niektoré z ostatných rokov: *Menschenrechte in der Diskussion, Marxistische Klassenanalyse oder spätbürgerliche Mythen* a v spolupráci s M. Buhrom vydal *Verzicht auf Fortschritt, Geschichte, Erkenntnis und Wahrheit*. Práce R. Steigerwalda sú v prevažnej miere venované kritickej analýze základných tendencií, rozvíjaných na pôde súčasnej buržoáznej filozofie a ideológie. Týmto smerom je orientovaná aj ďalšia jeho rozsiahla monografia, ktorá vyšla r. 1980 vo Vydavateľstve Akadémie vied NDR pod názvom *Buržoázna filozofia a revizionizmus v imperialistickom Nemecku*.

Ako hovorí titul knihy, autor sa

v nej zameriava na vzájomné súvislosti medzi buržoáznou filozofiou a revizionizmom v oblasti filozofie a politiky, pričom v úvode bližšie špecifikuje svoje chápanie revizionizmu ako také ideologické a politické tendencie revidovať Marxovo, Engelsovo a Leninovo učenie, ktoré vznikajú a rozvíjajú sa *v rámci*, prípadne *na hranici* marxistického robotníckeho hnutia.

Prvú kapitolu nazval R. Steigerwald *Novokantovstvo a revizionizmus*. Analyzuje v nej sociálnu a duchovnú situáciu Nemecka v 19. stor. a odhaľuje — v porovnaní s inými vyspelými európskymi štátmi — špecifiká, ktoré vytvorili takú priaznivú atmosféru pre výzvu Otta Liebmannu „späť ku Kantovi“, že sa stretla s mimoriadne mohutným ohlasom. R. Steigerwald si ďalej kladie otázku, ako je možné, že Kantovo učenie — predstavujúce vo viacerých aspektoch filozofický zdroj marxizmu — mohlo súčasne slúžiť ako teoretické východisko antikomunizmu. Poukazuje na „nejednoznačnosť“ Kantovej teórie a na to, že novokantovský revizionizmus kritizoval Kanta „sprava“ a zrie-

kol sa všetkých pokrokových ideí slobody, rovnosti, ľudskej dôstojnosti, ako aj materialistických prvkov Kantovho učenia, obsiahnutých najmä v „predkritických“ spisoch.

Prostredníctvom analýzy novokantovstva v jednotlivých etapách jeho vývinu a na základe konfrontácie nosných ideí marburskej a juhonemeckej (bádenskej) verzie novopozitivismu dospieva Steigerwald k záveru, že juhonemecká škola bola napriek pozitivistickým momentom v jadre nepozitivistická a konvergovala skôr k rozvíjajúcej sa filozofii života. Tento výsledok ho vedie k tomu, že oponuje názoru G. Lukácsa [prezentovaného predovšetkým v práci *Zerstörung der Vernunft*], podľa ktorého v nemeckom filozofickom myslení 19. stor. existovali dve základné tendencie: novokantovstvo a scientizmus na jednej strane a filozofia života a iracionalizmus na strane druhej. Takto vedená demarkačná čiara nie je podľa R. Steigerwalda dostatočne presná, a to z týchto dôvodov: 1. Samé novokantovstvo sa člení na pozitivistickú verziu a verziu inklinujúcu k filozofii života.

2. Dve základné tendencie buržoáznej filozofie v Nemecku nepredstavuje scientizmus a iracionalizmus, ale pozitivismus a filozofia života („kritický racionalizmus Poppera je scientistický, ale sám Popper priznáva, že v niektorých aspektoch zastáva iracionalistické stanovisko; frankfurtskú školu možno zaradiť k iracionalizmu, hoci u mnohých jej predstaviteľov je výrazný príklon k racionalizmu“).

Zastavili sme sa pri Steigerwaldovej argumentácii podrobnejšie, aby sme ukázali na problém „rozhraničovania“ buržoáznej filozofie, či vyčleňovania základných tendencií v početných, mnohotvárných a veľakrát aj protirečivých prúdoch. Dochádza k nemu samozrejme v snahe o väčšiu pre-

hľadnosť či ľahšiu orientovateľnosť v nanajväš diferencovanom filozofickom myslení súčasnosti a v tomto zmysle je určitá generalizácia prípustná, ba nevyhnutná. Ak sa však máme vyhnúť schematickým predstavám či priamo simplifikáciám, neustále treba mať na zreteli, že takmer žaden filozofický smer nepredstavuje homogénny útvar, že medzi jednotlivými prúdmi existujú mnohé prechody a ťažko možno nájsť akýsi „čistý“ systém. To podčiarkuje potrebu diferencovaného prístupu ku skúmaniu buržoáznej filozofie a nevyhnutnosť konkrétnej detailnej analýzy každého čiastkového smeru.

Prvá kapitola Steigerwaldovej práce obsahuje ďalej analýzu priamych súvislostí medzi novokantovstvom a sociálno-demokratickým revizionizmom II. internacionály a ponúka analýzu rôznych variantov boja novokantovstva proti marxizmu. Uzatvára ju marxistická kritika novokantovského riešenia niektorých filozofických otázok, napr. teórie poznania, problému determinizmu, slobody atď.

Na sklonku 19. stor. začína poznávací optimizmus kalieť narastajúca ne dôvera voči racionalizmu a čoraz násťojčivejšie sa uplatňujú nadracionálne a iracionálne formy poznania, prezentované v Nemecku predovšetkým filozofiou života. Jej venuje R. Steigerwald druhú a tretiu kapitolu. Začína triednou analýzou historicko-filozofických koreňov filozofie života v diele Schopenhauera, Kierkegaarda, Nietzscheho a Bergsona. Za jeden z významných prameňov iracionalizmu a individualizmu filozofie života považuje tzv. masovú psychológiu Le Bona, ktorej sa podľa jeho názoru v radoch marxistov dosiaľ nevenovala patričná pozornosť. Po odhalení teoretických zdrojov filozofie života pristupuje autor ku skúmaniu niektorých jej novších foriem od krajne pravicovej, ús-

tiacej do ideológie fašizmu (Spengler, Klages, Freyer, Gehlen), cez liberálnu až po krajne ľavicovú, „neomarxistickú“, reprezentovanú vo Francúzsku A. Gluckmannom, B.-H. Lévy, G. Landreaum a v NSR R. Dutschkem a H. J. Krahem.

Filozofia života však poskytla inšpirujúce prvky aj revizionistickým koncepciám, ktoré sa rozvinuli v rámci komunistickeho hnutia. Predovšetkým mladí intelektuáli sa pod jej vplyvom dostali na subjektivisticko-revizionistické pozície. R. Steigerwald poukazuje na nový, „ľavicový“ charakter tejto verzie revizionizmu. V snahe bojovať proti „starému“ oportunizmu siahli jeho predstavitelia za heglovstvom ovplyvnenou filozofiou života. Odievali ho do marxistických termínov a vydávali za oazistný, pravý marxizmus. V skutočnosti však opúšťali materialistické pozície, deformovali materialistickú dialektiku a objektívnu spoločenskú zákonitosť. Na druhej strane rozvíjali a akcentovali etické motivovanie socializmu, čím základné stavebné prvky „nového“ revizionizmu koniec-koncov neprekračujú rámec starého.

Ako príklad „lebensfilozofického“ revizionizmu podáva R. Steigerwald pomerne rozsiahlu analýzu diela G. Lukácsa a E. Blocha. V súvislosti s tým zdôrazňuje naliehavú potrebu novej diskusie o Lukáčsovi. „Je nevyhnutná dôkladná, rozsiahla a pravdepodobne len kolektívne zvládnuteľná kritická analýza celého Lukáčsovho diela. Okrem iného aj preto, aby sme bojovali proti revizionistickému zneužitiu Lukáčsových chýb — nebolo ich málo a neboli len malé — a aby sme z jeho diela zachránili to, čo má trvalú marxistickú hodnotu.“ (s. 98)

Štvrtá kapitola je venovaná ďalšiemu variantu revizionizmu, ktorého podstatu tvorí mylný názor, že marxizmus ponúka nanajvýš teóriu spo-

ločnosti, nemá rozpracovanú problematiku človeka a v tomto zmysle si žiada „doplnenie“. Vhodný základ pre toto doplnenie nachádzajú jeho stúpení vo Freudovej koncepcii človeka a odtiaľ aj názov pre tento druh revizionizmu — freudomarxizmus. Po analýze Freudových názorov, jeho biologického a mechanistického obrazu človeka, teórie spoločnosti, učenia o psychoanalýze a jeho vzťahu k marxizmu sleduje Steigerwald rôzne modifikácie základných postulátov Freudovej koncepcie v prácach jeho pokračovateľov Adlera a Junga, ako aj predstaviteľov neofreudizmu či „freudomarxizmu“ W. Reicha a E. Fromma.

Ďalším príkladom pokusu revidovať Marxovo učenie je „kritická teória“ frankfurtskej školy. Autor ukazuje na to, že označenie „západoeurópsky variant marxizmu“, ktoré sa v súvislosti s frankfurtskou školou tiež používa, nevyjadruje len jej západnú provenienciu, ale predovšetkým jej celkovú orientáciu proti východnej Európe a proti socializmu. V nasledujúcej analýze sa R. Steigerwald sústreďuje na politicky relevantné aspekty vplyvu frankfurtskej školy v ideologickom boji v NSR a približuje čitateľovi nosné idey jednotlivých jej predstaviteľov: „kritickú teóriu“ M. Horkhelmera, „negatívnu dialektiku“ T. W. Adorna, myšlienku „revolty prírody“ H. Marcuseho a požiadavku revízie historického materializmu J. Habermasa.

Karla Poppera charakterizuje R. Steigerwald v názve 6. kapitoly ako filozofa štátnomonopolistického reformizmu. Vzápätí však ukazuje na to, že Popperova teória nie je reformistická v „klasickom“ význame sociálneho reformizmu. „Popper nepredstiera, že chce prostredníctvom súhrnu reforiem dosiahnuť socializmus. Kým „klasický“ sociálny reformizmus sa nazdával, alebo predstieral, že chce

„len“ — pri zachovaní toho istého, totiž socialistického cieľa — revolučnú cestu nahradiť reformistickým napredovaním, zatiaľ Popperov reformizmus vôbec nechce opustiť pôdu existujúceho“. (s. 266) Steigerwald týmto nepriamo vyvracia v našej literatúre bežný názor (respektíve ukazuje na jeho zjednodušujúci charakter), že „kritický racionalizmus“ tvorí filozofickú bázu súčasnej sociálnej demokracie. Vzhľadom na špecifický charakter Popperovho reformizmu sa na jeho teóriu môžu odvolávať nielen vedúce sily SPD, ale rovnako vyhovuje aj politike CDU a FDP.

V danej súvislosti si R. Steigerwald nenárokuje predložiť čitateľovi systematickú kritiku celého Popperovho diela a sústreďuje sa len na niektoré aspekty jeho teórie: základný náčrt jeho programu, jeho vzťah k pozitivizmu, polemiku s „historizmom“ a teóriu dejín.

V záverečnej kapitole načrtáva autor profil súčasného revizionizmu, od rôznych druhov sociálno-demokratickej stratégie, otvorene pravicových cez ľavicovo orientované a trockistické varianty (predovšetkým v oblasti politickej ekonómie) až po ultraľavi-

cový antileninizmus a varianty spontaneizmu.

Recenzovaná práca je v každom ohľade hodnotným príspevkom ku kritike súčasnej buržoáznej filozofie a ideológie. Jej autor ukazuje hlbokú erudovanosť v oblasti dejín filozofie, zúžitkováva množstvo literatúry a na základe toho sa mu podarilo vytvoriť plastický obraz početných variantov súčasného revizionizmu a odhaliť ich sociálne a i imanentné filozofické súvislosti. Kritická analýza jednotlivých prúdov, škôl a učení (rozvinutá neraz na pomerne širokom priestore) je vecná, vyargumentovaná a vybudovaná na dôsledne marxisticko-leninských pozíciách.

Monografia R. Steigerwalda má nesporne aj vysokú informatívnu hodnotu, lebo pri analýze jednotlivých prúdov poskytuje niektoré zaujímavé faktické údaje o ich vývoji, etapizácii i o hlavných predstaviteľoch. Pre nášho čitateľa je v tomto zmysle mimoriadne cenná najmä posledná kapitola, ktorá ponúka prehľad o širokej palete najnovších buržoázných a revizionistických koncepcií rozvíjaných v rámci NSR v posledných desaťročiach.

Magda Holubová